

Częstochowa, dn. 15.01.2019r.

Dr hab. inż. Beata Ślusarczyk, Prof. PCz
Instytut Logistyki i Zarządzania Międzynarodowego
Wydział Zarządzania
Politechnika Częstochowska

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

„Efekty ekonomiczne procesów koncentracji w przemyśle farmaceutycznym”

autorstwa mgr Adama Andrzejuka,

napisanej pod kierunkiem promotora naukowego dr hab. Jakuba Kraciuka, prof. SGGW
oraz promotora pomocniczego dr inż. Janusza Majewskiego,
na Wydziale Nauk Ekonomicznych
Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Niniejsza recenzja została opracowana w odpowiedzi na pismo Dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, dr hab. Jarosława Gołębińskiego prof. SGGW, z dnia 27.11.2018r., w którym poinformowano mnie o powierzeniu mi funkcji recenzenta rozprawy doktorskiej mgr Adama Andrzejuka. Celem recenzji jest ocena, czy rzeczona rozprawa doktorska spełnia wymogi stawiane w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym (Dz.U. z 2007r. poz. 1789) w związku z art. 179 z dnia 3 lipca 2018r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018r. poz. 1669).

Swoją ocenę podzieliłam na cząstkowe obszary, które znajdują odzwierciedlenie w strukturze recenzji.

1. Wybór tematu i założenia badawcze

Przemysł farmaceutyczny, w porównaniu z innymi sektorami gospodarki, działa nie tylko w oparciu o warunki rynkowe, ale jest również regulowany przez liczne ustawy i rozporządzenia dotyczące bezpieczeństwa, jakości, patenty itp. Do roku 1970 branża ta była rozwijana na stosunkowo małą skalę. Jednak wraz z pojawieniem się nowych technologii i odkryciem nowych leków, branża zaczęła rozwijać się w bardzo szybkim tempie. Jak podaje raport badawczy rynku farmaceutycznego The Business Research Company, w roku 2017 światowy rynek farmaceutyków wart był 934,8 miliardów

dolarów i osiągnie 1170 miliardów dolarów w 2021 roku, wzrastając o 5,8% (www.marketresearch.com). Przemysł farmaceutyczny jest dziś zatem wiodącym sektorem przemysłu wysokich technologii w gospodarce i konsekwentnie utrzymuje swoją konkurencyjność na rynku światowym na bardzo wysokim poziomie. Eksperci dostrzegają aktywne procesy konsolidacji branży poprzez fuzje i przejęcia, z których może wynikać strategiczna koncentracja, większa skala i wydajność, umożliwiając dotrzymanie tempa zmianom technologicznym, ekonomicznym jak również politycznym. Liczne duże koncerny farmaceutyczne coraz aktywniej poszukują możliwości wzrostu poprzez przejęcia małych spółek biotechnologicznych. Rozwój nowych leków to trudny i ryzykowny proces. Dlatego większe przedsiębiorstwa często starają się powiększać gamę produktów i przyspieszać wzrost poprzez fuzje i przejęcia.

Procesy łączenia się przedsiębiorstw i związana z tym koncentracja kapitału są powszechną strategią rozwoju podmiotów gospodarczych we współczesnej gospodarce rynkowej. Motywy podejmowanych fuzji i przejęć są różnorodne, w zależności od potrzeb przedsiębiorstw. Natomiast efekty realizowanych transakcji z wielu powodów, mogą nie spełniać oczekiwań.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, proponowany temat pracy „Efekty ekonomiczne procesów koncentracji w przemyśle farmaceutycznym” uznaję za niezwykle interesujący i aktualny zarówno dla rozwoju nauki, jak również z punktu widzenia jego wymiaru praktycznego.

Głównym celem rozprawy było *określenie wpływu koncentracji na rentowność publicznych spółek farmaceutycznych na rynku światowym oraz stopy zwrotu z ich akcji.*

Dla potrzeb jego realizacji, Doktorant sformułował cele dodatkowe:

- *ukazanie procesów koncentracji na świecie,*
- *przedstawienie motywów fuzji i przejęć,*
- *ukazanie liczby i wartości fuzji i przejęć na świecie,*
- *charakterystyka sytuacji branży farmaceutycznej,*
- *ukazanie tendencji monopolistycznych na rynku farmaceutycznym,*
- *ukazanie wpływu ochrony patentowej na zmiany koncentracji branży farmaceutycznej,*
- *określenie stóp zwrotu na rynku akcji spółek farmaceutycznych.*

Cele te, w większości, wpisują się w problematykę i tematykę ocenianej rozprawy, mają charakter rzeczowy, odpowiedni do poziomu i zakresu prowadzących rozważań, umożliwiają jednocześnie osiągnięcie celu głównego.

W efekcie założonych celów przyjęto do weryfikacji następujące **hipotezy**:

- *koncentracja kapitałowa spółek farmaceutycznych przyczynia się do poprawy ich rentowności,*
- *w branży farmaceutycznej, z racji efektywności informacyjnej rynku kapitałowego, inwestorzy osiągają nadzwyczajne stopy zwrotu w rezultacie fuzji i przejęć jeszcze przed ogłoszeniem wezwania do sprzedaży akcji,*
- *w następstwie wygasania patentów, przedsiębiorstwa farmaceutyczne przejmują inne podmioty w celu uzupełnienia portfela produktów i technologii, co przyczynia się do wzrostu liczby przeprowadzonych testów klinicznych.*

Sformułowane w dysertacji hipotezy korespondują z postawionymi celami, dotyczą współzależności między określonymi zmiennymi i pozwalają na skonkretyzowanie rozwiązania podjętego problemu badawczego. Niemniej mam wątpliwości do sformułowania hipotezy trzeciej, gdzie Autor odnosi się do liczby przeprowadzanych testów klinicznych. Biorąc pod uwagę tytuł dysertacji i zakładane cele, gdzie wskazuje się efekty ekonomiczne jako zasadniczy obszar rozważań i badań, nie mogę znaleźć logicznego wyjaśnienia związku liczby testów klinicznych z rzeczonymi efektami. Zatem proszę Doktoranta o wyjaśnienie tej relacji.

Realizacji celów i weryfikacji hipotez pracy podporządkowano dobór i zakres wykorzystania **metod i narzędzi badawczych**. Instrumentarium badawcze obejmowało w kolejności: studium literatury, narzędzia statystyki opisowej, analizę wskaźnikową oraz analizę skupień. Należy zaznaczyć, że zaproponowany warsztat narzędziowy jest rozbudowany i bardzo zróżnicowany, a staraniem Autora, ich wykorzystanie zostało skutecznie ukierunkowane na realizację celów pracy.

Ogólnie założenia badawcze poczynione w dysertacji, wraz z zaproponowanym sposobem ich realizacji oceniam pozytywnie. Stanowią one oryginalny zestaw zagadnień, poprawnie zgłębiony dzięki wykorzystanym metodom i technikom badawczym. Potwierdza to dobrą znajomość warsztatu naukowego Autora.

2. Struktura pracy i zawartość merytoryczna

Rozprawa doktorska mgra Adama Andrzejuka obejmuje 249 strony druku komputerowego, z czego 207 stron stanowi zasadniczą część rozprawy. W tekście rozprawy doktorskiej zamieszczono 67 prawidłowo zbudowanych tabel, 26 trafnie zaprojektowanych i poprawnie wkomponowanych rysunków (niestety niektóre z nich są mało czytelne), których umiejętne i prawidłowe rozmieszczenie znacznie wzbogaciły wysoką wartość poznawczą pracy, jednocześnie ułatwiając jej odbiór i przekaz.

Praca rozpoczyna się od wstępu zawierającego uzasadnienie wyboru tematu pracy. Kolejno umieszczono w niej 6 rozdziałów:

Rozdział 1. – Cele, zakres i metody badawcze – 9 stron;

Rozdział 2. – Procesy koncentracji w teoriach ekonomii – 40 stron;

Rozdział 3. – Motywy, efekty oraz współczesny rynek fuzji i przejęć – 34 strony;

Rozdział 4. – Światowy przemysł farmaceutyczny – 46 stron;

Rozdział 5. – Przedsiębiorstwa farmaceutyczne uczestniczące w procesach koncentracji – 28 stron;

Rozdział 6. – Analiza procesów koncentracji w przemyśle farmaceutycznym – 37 stron.

Rozprawę kończą: podsumowanie i wnioski, bibliografia, odpowiednie spisy oraz aneks.

Treść rozprawy zasadniczo jest realizacją problematyki postawionej w temacie. Jednak brakuje mi odniesienia się Autora (np. we wstępie) do zakładanych efektów ekonomicznych: zdefiniowania efektywności ekonomicznej/efektów ekonomicznych, wskazania dlaczego akurat te, a nie inne efekty zostały przez Niego badane jak również dlaczego tak naprawdę badane efekty mają charakter głównie finansowy. Co prawda w rozdziale 1 autor omawia teorie: efektywności i efektywności rynku kapitałowego, na których opiera rozważania empiryczne. Niemniej jako czytelnik, spodziewałabym się wyjaśnienia tych kwestii na początku dysertacji. Dodatkowo, jak wspominałam, podjęta przez Autora problematyka jest niezwykle trudna i wysiłki Doktoranta zasługują na uznanie, to również zabrakło mi silniejszej motywacji realizacji tego tematu, poza wskazaną we wstępie chęcią wypełnienia luki badawczej.

W **rozdziale 1** zaprezentowano zakładane w dysertacji cele i hipotezy (1.1 s.15), metodykę badań (1.2 s.16) oraz materiał źródłowy i organizację badań (1.3 s.22). Bardzo pozytywnie odnoszę się tutaj do faktu, że Autor wyjaśnił w jaki sposób i za pomocą jakich metod będą weryfikowane poszczególne hipotezy. Jeśli chodzi o źródła

danych, Autor również wykonał solidną pracę, przeszukując i korzystając z wielu baz danych, serwisów branżowych i raportów. Ta część prac, w mojej ocenie, jest poprawna.

Rozważania w **rozdziale 2** recenzowanej pracy Autor dedykuje procesom koncentracji w teoriach ekonomii i, w mojej opinii, dobrze wywiązuje się z tego zadania. Zaprezentował On, w sposób wyczerpujący, szereg teorii dzieląc je na następujące podrozdziały: „Teorie przedsiębiorstwa w aspekcie procesów koncentracji” (2.4 s.33); „Teorie fuzji i przejęć przedsiębiorstw” (2.5 s.46) oraz „Teorie patentów i innowacji w aspekcie przemysłu farmaceutycznego” (2.6 s.51). Warte podkreślenia jest to, że Autor z wielu opisanych teorii korzysta w trakcie prowadzenia badań empirycznych. Natomiast mam niewielkie zastrzeżenia do konstrukcji niniejszego rozdziału, ponieważ trzy pierwsze podrozdziały: „Połączenia przedsiębiorstw jako element globalizacji gospodarczej” (2.1 ss.25-27); „Istota fuzji i przejęć” (2.2 ss.27-29) oraz „Pojęcie rynku kontroli oraz miary koncentracji” (2.3 ss.29-33) są nieproporcjonalnie krótsze w stosunku do pozostałych podrozdziałów. Być może można było z nich skonstruować jeden podrozdział. Treści zaprezentowane w podrozdziałach 2.1-2.3 budzą lekki niedosyt w kontekście prezentacji dogłębnego przeglądu literatury z obszaru fuzji i przejęć, tym bardziej, że Autor we wstępie zaznaczył, że jest ona bardzo bogata. Aczkolwiek rozumiem, że punkt ciężkości Autor w tym rozdziale położył na podrozdziały 2.4 – 2.6, więc powyższe spostrzeżenie nie jest zarzutem, jedynie uwagą.

Motywy i efekty podejmowanych przez przedsiębiorstwa fuzji i przejęć jak również charakterystykę współczesnego rynku procesów koncentracji zaprezentowano w **rozdziale 3**. Autor rozpoczął zatem od prezentacji motywów fuzji i przejęć (3.1 ss.65-69), które w mojej ocenie zostały przedstawione również niezbyt obszernie, zważywszy na dostępną literaturę z tego zakresu. Kolejny podrozdział (3.2 ss.69) zawiera treści dedykowane efektom procesów koncentracji. O ile generalnie można uznać trójstopniowy plan pracy jako przejrzysty, czytelny i niebudzący zastrzeżeń, tak w tej części pracy uważam go za zbędny, ze względu na wyodrębnione w nim punkty: „Efekty fuzji i przejęć w ujęciu historycznym” (tylko część treści nawiązuje do tytułu); „Efekty fuzji i przejęć firm nienotowanych na giełdach” (nasuwa się pytanie: dlaczego akurat tych?) oraz „Przewidywanie fuzji i przejęć”. W mojej opinii można było pominąć te „śródtytuły” bez uszczerbku dla zawartości merytorycznej. Druga część rozdziału obejmująca prezentację rynku fuzji i przejęć w mojej opinii wnikliwie i szeroko

scharakteryzowana. W oparciu o dane z UNCTAD oraz Dealogic Autor dokonał zatem wielowymiarowej analizy procesów koncentracji w ujęciu wartościowym (3.3 s.78) i ilościowym (3.4 s.83) uszczegóławiając je od ogólnych trendów światowych, poprzez regiony świata i państwa, kończąc na podziałach: sektorowym i branżowym (3.5 s.88). Jediną uwagą jest brak jednolitości okresu poddanego analizie. Uważam, że jest to wartościowy fragment recenzowanej dysertacji, gdyż pokazuje tendencje na rynku fuzji i przejęć oraz stanowi tło do kolejnych rozważań skupiających się już na przemyśle farmaceutycznym.

Kolejny, bardzo obszerny **rozdział 4** charakteryzuje światowy przemysł farmaceutyczny, podkreślając jego znaczenie jako jednej z kluczowych gałęzi gospodarki w krajach wysoko rozwiniętych. Zatem Autor wprowadza czytelnika w niniejszą część rozpoczynając od tła historycznego rozwoju nowoczesnej branży farmaceutycznej, zagłębia się następnie w klasyfikację przemysłu farmaceutycznego i wytwarzanych leków, opisuje jak funkcjonuje system regulacyjny dotyczący środków farmaceutycznych oraz w jaki sposób przebiega ochrona własności intelektualnej w przemyśle farmaceutycznym (4.1 s.99). Kolejny podrozdział (4.2 s.115) poświęcono sektorowi farmaceutycznemu na świecie, charakteryzując rodzaje i specyfikę jednostek składających się na niego, wskazując na szereg problemów w funkcjonowaniu przedsiębiorstw farmaceutycznych oraz na ich szczególną rolę w tworzeniu innowacji. W dalszych częściach rozdziału 4 Autor zapoznaje czytelnika z procesem tworzenia nowych leków i wynikającymi z tego nakładami organizacyjnymi i czasowymi (4.3 s.128), jak również finansowymi, co doktorant zaprezentował w podrozdziale „Ekonomia innowacji farmaceutycznych” (4.4 s.131). Rozważania w tej części pracy wieńczą perspektywy rozwoju przemysłu farmaceutycznego (4.5 s.135) oraz prezentacja wydatków na ochronę zdrowia na świecie (4.6 s.139). Rozdział ten w mojej opinii jest przygotowany rzetelnie, wyczerpująco i nie budzi moich zastrzeżeń.

Meritum realizowanych badań, a jednocześnie dowodem dojrzałości badawczej są rozważania zawarte w dwóch rozdziałach empirycznych, w których mgr Adam Andrzejuk zaprezentował autorskie i unikatowe w swoim zakresie rezultaty prowadzonych eksperymentów.

Rozdział 5 przedmiotowej dysertacji nosi tytuł „Przedsiębiorstwa farmaceutyczne uczestniczące w procesach koncentracji” i jego treść zasadniczo pokrywa się z tytułem.

Niemniej w pierwszym podrozdziale (5.1 ?), którego w pracy oraz w spisie treści brakuje (z pewnością przez przeoczenie) widzę pewien dysonans. W punkcie 5.1.1 (s.145) zatytułowanym „Charakterystyka przedsiębiorstw farmaceutycznych” Autor głównie prezentuje wydatki na działania badawczo-rozwojowe spółek będących członkami stowarzyszenia PhRMA oraz podkreśla niezwykłą dla tego przemysłu rolę aktywów niematerialnych. Nie wiem zatem czego miała dotyczyć ta charakterystyka wskazana w tytule. W punkcie 5.1.2 (s.146) zatytułowanym „Porównanie przedsiębiorstw farmaceutycznych” Doktorant porównuje wybrane branże sektora farmaceutycznego, a w dalszej części, w tabeli 26 (s.148) prezentuje *„dziesięć największych przedsiębiorstw z branży głównych producentów farmaceutycznych oraz biotechnologii”*. Punkt 5.1.3 (s.149) Autor zatytułował „Charakterystyka spółek Big Pharma”, natomiast na początku swojego wywodu zapowiedział, że *„W kolejnej części zostały przedstawione wybrane fuzje i przejęcia w przemyśle farmaceutycznym na świecie”* uzupełniając dalej, że *„Zestawienie ma za zadanie ukazać, w jaki sposób kilkadziesiąt przedsiębiorstw farmaceutycznych, w wyniku koncentracji kapitałowej, przeistoczyło się w 10 największych spółek farmaceutycznych o globalnym zasięgu – określanych mianem Big Pharma”*. Z pewnością treść tego punktu jest niezwykle ciekawa i ważna z punktu widzenia problematyki dysertacji, to w mojej opinii, tytuł tej części nie do końca jest trafiony. Żałuję również, że interesujący rysunek 11 (s.149) jest niewyraźny – umieszczenie go na całej stronie – w poziomie – byłoby dla czytelnika komfortowym w odbiorze. Dodatkowo, ze względu na merytoryczną zawartość tego punktu, moim zdaniem, być może pasowałby lepiej do podrozdziału kolejnego (5.2). Punkt 5.1.4 (s.153) zatytułowany „Przychody spółek przemysłu farmaceutycznego” Doktorant rozpoczyna od stwierdzenia *„Zupełnie inaczej wygląda porównanie sytuacji branż sektora farmaceutycznego pod kątem rocznego wzrostu sprzedaży w okresie 2012-2017”*. I to nasuwa mi się pytanie: Inaczej od czego? Być może straciłam wątek, lub Autor zastosował jakiś „skrót myślowy”, a ja za nim nie nadążyłam. I w tej części również odniesiono się głównie do zestawienia wyników sprzedaży branż przemysłu farmaceutycznego na tle kapitalizacji rynkowej dziesięciu największych branż z serwisu Finviz. O ile materiał zgromadzony i zaprezentowany w powyższych punktach jest interesujący i ważny dla rozważań prowadzonych w rozprawie, to w mojej opinii tytuły winny być skorygowane i dopasowane do treści. Podrozdział 5.2 (s.155) to starannie

przygotowane wiadomości na temat procesów koncentracji w przemyśle farmaceutycznym w latach 2007 – 2017. W pierwszej kolejności Autor dokonał wieloprzekrojowych zestawień transakcji fuzji i przejęć zarówno w ujęciu wartościowym, jak i ilościowym (5.2.1 s.155) i zwizualizował je ciekawym materiałem graficznym (Rys. 13 i rys. 14 ss.156-157). Niestety w mojej opinii brakuje w nich legendy/opisów, które odzwierciedlałyby konkretne wartości. Cele wybranych fuzji i przejęć w badanym okresie wskazano i scharakteryzowano w kolejnym punkcie (5.2.2 s.158). Pojawiają się tu opracowane przez Autora zestawienia obejmujące główne cele konsolidacji w grupie celowej spółek przemysłu farmaceutycznego dla transakcji powyżej 10 mld (2007-2017) oraz uszczegółowienie tego wykazu z uwzględnieniem konkretnych podmiotów uczestniczących w tych transakcjach. Wreszcie podrozdział 5.3 (s.162) zapoznaje czytelnika z procesem wyłaniania grupy badawczej przyjętej do weryfikacji hipotez. Autor skorzystał z serwisu Finviz gromadzącego obszerną klasyfikację przemysłu farmaceutycznego, wybierając 815 spółek do dalszych badań. Następnie w oparciu o dane z serwisu Crunchbase zestawienie to zweryfikowano w kontekście liczby przeprowadzonych fuzji i przejęć zrealizowanych przez wybrane spółki. Stosując metodę k-średnich Autor dokonał grupowania badanych podmiotów, aby uzyskać dane, które są bardziej jednolite ze względu na analizowane właściwości. Do dalszych badań wyłoniono 3 grupy spółek farmaceutycznych (s.170). Jest to bardzo wartościowy punkt dysertacji, Doktorant przejrzysto określa założenia doboru przedsiębiorstw do dalszego procedowania.

W **rozdziale 6** Autor podejmuje wysiłki weryfikacji postawionych hipotez. Pierwszej z nich poświęcono podrozdział 6.1 (s.173) na początku którego przedstawiono przegląd literatury dotyczącej wpływu procesów koncentracji na rentowność zarówno przedsiębiorstw przejmujących jak i przejmowanych. Zestawienie tabelaryczne wskazuje rzetelne przygotowanie teoretyczne Autora w tym zakresie oraz potwierdza zasadność postawionej hipotezy 1. Badania prowadzone były na grupie 31 przedsiębiorstw (w dużej mierze małych i średnich s.181) wyselekcjonowanych spośród wcześniej wytypowanych 815 spółek farmaceutycznych. Badanie opierało się na wskaźnikach rentowność ROA, ROE i ROS jak również przy wykorzystaniu szeregu metod i narzędzi statystyki opisowej. W tym przypadku nasuwa mi się pytanie do Doktoranta: Czy nie byłoby celowym przeprowadzenie analogicznych badań na grupie

przedsiębiorstw (spełniających wszystkie założone warunki), ale które nie uczestniczyły w ogóle w procesach fuzji i przejęć oraz porównanie wyników obu tych grup podmiotów? Grupa spółek nie uczestnicząca w procesach koncentracji ukazałaby pewien trend rynkowy wpływający na wyniki rentowności. A tak można zakładać że otrzymane wyniki wcale nie muszą być zależne od przeprowadzonych transakcji, ale od innych czynników np. sytuacji rynkowej. Oczywiście doceniam fakt, że Autor uwzględnił wpływy wahań wskaźników rentowności w całej branży farmaceutycznej i odniósł je do prowadzonych badań, niemniej nie jestem przekonana, że zmiany odnotowane dla całej branży „sprawdziły się” w przypadku badanej grupy spółek. Niezależnie od mojej wątpliwości uważam że badania te są przeprowadzone logicznie i przy wykorzystaniu bogatego instrumentarium. Hipoteza 2 została poddana weryfikacji w punkcie 6.2 (s.189) i tu również na początku Autor przedstawił zestawienie tabelaryczne obejmujące przegląd literatury dotyczącej stóp zwrotu dla inwestorów zarówno spółek przejmujących jak i przejmowanych. Do badań zostało wytypowanych 61 przedsiębiorstw dużych i średnich. Szczegóły ich doboru Autor oczywiście przedstawił w pracy, ale niestety nie mogę oprzeć się przekonaniu, że zdecydowanie bardziej właściwym byłoby zweryfikowanie wszystkich hipotez na tej samej grupie badawczej – dałoby to szansę osiągnąć bardziej kompleksowe rezultaty badań. Dlaczego zatem Doktorant wybrał inną grupę spółek (różniącą się liczebnością oraz wielkością podmiotu) do weryfikacji hipotezy 2? Badanie realizowane było w oparciu o wybrane wskaźniki stóp zwrotu z akcji oraz, jak poprzednio, metody i narzędzia statystyki opisowej. Podrozdział 6.3 (s.191) prezentuje wyniki weryfikacji hipotezy 3. Tutaj Autor dobrał grupę 33 spółek farmaceutycznych do badania, ale ponieważ nie znalazłam informacji, czy są to małe i średnie, czy też duże i średnie, to nie wiem, czy ta grupa jest zbieżna z którąś wcześniej przebadaną (przy weryfikacji hipotez 1 i 2). Moje zastrzeżenia co do hipotezy 3 wyraziłam już we wcześniejszej części recenzji. Mimo moich uwag, wysoko oceniam badania realizowane w rozdziale 6, ich wieloetapowość, wielowymiarowość oraz solidność.

Pozytywnie oceniam również ostatni fragment rozprawy doktorskiej, który stanowią podsumowanie i wnioski (s.211). Autor odniósł się w nim do wszystkich kwestii zapowiedzianych we wstępie, w tym hipotez i problemów badawczych. Syntetyczne i trafnie sformułowane konkluzje pozwoliły Autorowi uniknąć często popełnianego

w rozprawach doktorskich błędu, związanego z wyprowadzaniem szerszych wniosków, niż wynikałoby to z zakresu przeprowadzonych badań. Chciałabym jednak zapytać Doktoranta o ograniczenia badawcze, przez które rozumiem brak możliwości pełnego uogólnienia wyników oraz o to, czy zrealizowane badania pozwoliły Mu na sformułowanie rekomendacji dedykowanych spółkom przemysłu farmaceutycznego?

Wszystkie części, w przeważającym zakresie, stanowią zgodną, wzajemnie się uzupełniającą i logiczną całość, merytorycznie poprawną, podporządkowaną realizacji celu głównego. Można również zaznaczyć, że objętość pracy jest właściwa, wyczerpująca problematykę przedstawioną we wstępie, mieści się w zwyczajowo przyjętych ramach rozpraw doktorskich związanych z dyscypliną ekonomiczną. Wykorzystana w pracy literatura jest z pewnością odpowiednia do poruszanej tematyki i dosyć aktualna.

3. Strona formalna rozprawy

Recenzowana praca spełnia wymogi formalne stawiane rozprawom naukowym. Dotyczy to zwłaszcza rzetelnego udokumentowania wykorzystywanych źródeł bibliograficznych, naukowego języka pracy, poprawnego wykorzystania terminologii, umieszczenia odpowiednich wykazów i spisów (treści, literatury, tabel i rysunków). Przywoływanie źródeł literaturowych w pracy jest czynione w sposób poprawny (choć nieco razi mnie posługiwanie się w tekście wyłącznie nazwiskami autorów bez inicjału imienia), podawane w spisach numery stron są aktualne, a zamieszczane rysunki i tabele klarowne.

Bibliografia w pracy liczy 311 pozycji (choć nie są ponumerowane), aktualnych, a ich dobór uzasadniony jest tematem i zakresem pracy. Około 65% pozycji to literatura obcojęzyczna.

Zdarzają się drobne błędy literowe, interpunkcyjne czy gramatyczne, które jednak nie burzą czytelności przedstawionych treści. Samą pracę czyta się dość dobrze – Autor włożył wiele wysiłku w ciekawą prezentację wiadomości.

4. Konkluzja wraz z oceną końcową

Reasumując, recenzowana rozprawa jest oryginalnym, interesującym i wartościowym rozwiązaniem zaprezentowanego w niej zagadnienia naukowego. W recenzowanej rozprawie Autor wykazał się umiejętnością samodzielnego stawiania i rozwiązywania problemów naukowych, dojrzałością w zakresie prowadzonych badań empirycznych, kompetencją

w interpretacji uzyskanych wyników, a także profesjonalizmem dotyczącym wnioskowania. Niniejsza recenzja zawiera uwagi krytyczne, niemniej jednak nie zmieniają one pozytywnej merytorycznej całościowej oceny. Biorąc pod uwagę dobór tematu i założenia badawcze, strukturę pracy, zastosowane metody badawcze, jej wartość naukową i stronę formalną stwierdzam, że rozprawa mgr Adama Andrzejuka pt. „Efekty ekonomiczne procesów koncentracji w przemyśle farmaceutycznym” spełnia wymogi stawiane w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym (Dz.U. z 2007r. poz. 1789) w związku z art. 179 z dnia 3 lipca 2018r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018r. poz. 1669). Wniosuję do Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie o **dopuszczenie rozprawy do publicznej obrony oraz nadanie mgr Adamowi Andrzejukowi stopnia doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia.**

Beata Glusarz